

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 2. ВИТОКИ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ (IV ТИС. ДО Н. Е – IX СТ.)

План

1. Сутнісні ознаки та періодизація первісної культури України.
2. Архаїчні культури на території України. Трипільська культура.
3. Діалог культур на праукраїнських землях.
 - 3.1. Культура кіммерійців, скіфів і сарматів на праукраїнських землях.
 - 3.2. Культура міст-держав Північного Причорномор'я.
 - 3.3. Давньослов'янська доба в культурі українських земель.

Основні поняття: археологічна культура, неолітична революція, культура шнуркової кераміки, неолітичні венери, пантеон, “звіриний стиль”, язичництво, поліс, курган.

Список рекомендованих джерел та літератури: [1, 3, 5, 7, 9, 12, 13].

Короткі теоретичні відомості

Культурне життя на території сучасної України розвивається з прадавніх часів. Перші свідчення культуротворчої діяльності людей на українських землях датовані добою палеоліту. Саме до цього періоду належать археологічні знахідки зразків матеріальної культури в стоянках первісних людей в с. Королеве, Лука Врублिवецька, тощо.

Значний часовий проміжок еволюції первісної культури на українських землях обумовив необхідність систематизації знань та періодизації цього найдавнішого і найтривалішого етапу культурного розвитку прадавніх людей.

Однією із найяскравіших сторінок прадавньої історії України в науковому світі прийнято вважати Трипільську культуру, представники якої проживали на Правобережжі 1,5 – 2,5 тис. років тому.

Існує декілька гіпотез щодо етнічної належності носіїв трипільської культури, серед яких на особливу увагу заслуговує автохтонна концепція. Сучасні науковці схиляються до думки, що саме трипільці є індоевропейцями і прямими пращурами сучасних українців, про що свідчать зокрема багато спільних рис цих хронологічно далеких культур.

З другої половини II тис. до н.е. в українських степах з'явилися іраномовні кочові племена кіммерійців, скіфів та сарматів. Вони панували на обширних територіях від Уралу і до Дністра аж до IV ст. та частково були асимільовані протослов'янськими етносами.

Перші відомості про кіммерійців залишив давньогрецький поет Гомер, а про скіфів – давньогрецький історик Геродот. Що ж стосується сарматів, то саме завдяки їх проживанню на степовій території Причорномор'я Україна тривалий час (аж до XVII ст.) маркувалася в іноземних джерелах як “Сарматія”.

До культурних здобутків кіммерійців, скіфів та сарматів належить техніка виплавлення заліза та виробництво сталевих виробів, використання важкої кінноти у бою, уміле копіювання грецької техніки у ювелірному мистецтві тощо.

Значний вплив на розвиток культурних процесів на українських землях в період VII – V століть до н. е. мали античні поліси Північного Причорномор'я, такі як Херсонес, Ольвія, Пантікапей та ін. Грецька антична цивілізація була на вищому рівні культурного розвитку і тому слугувала взірцем для наслідування населенням, яке проживало на українських територіях. Саме завдяки “діалогу культур” місцева людність праукраїнського степу та лісостепу засвоїла тогочасні передові технології обробітку металів, гончарної, ювелірної справи тощо.

Поява праслов'янських культур на території сучасної України датується I ст. до н. е. – IV ст. н. е. Саме в цей проміжок часу тут проживала людність зарубинецької та черняхівської археологічних культур.

Перші згадки про слов'ян датуються VI ст. і належать римським історикам Плінію Старшому, Тациту, Птоломею, які вважали племена антів, склавинів та венедев, автохтонним і стародавнім народом. В арабських джерелах згадується держава III – IV ст. н. е. на теренах України – Ортанія, Ратанія або Рутенія розташована на території між Дністром і Дніпром, де мешкали переважно анти (племінне об'єднання східних слов'ян – полян, древлян, сіверян, уличів, тиверців).

Давні слов'яни досягли високого рівня культурного розвитку. Вони навчилися вправно обробляти дерево і метали, володіли гончарною майстерністю. Значного розвитку досягла духовна культура слов'ян, базована на язичницьких віруваннях.

Таким чином, у прадавній період було закладено міцний фундамент розвитку сучасної української культури. Саме тоді розпочалося формування менталітету українського народу, звичаїв і традицій, які після численних трансформацій були покладені в основу освіти, літератури та мистецтва в Україні.

Практичні завдання

1. Підготуйтеся до усної відповіді на теоретичні питання з використанням опорних матеріалів (підручники, посібники, монографії, термінологічні словники, курси лекцій тощо).

2. Розкрийте зміст основних понять і термінів теми, визначте їх походження та значення для висвітлення предмету вивчення курсу “Історія української культури”.

3. На основі аналізу культурного розвитку людності, яка проживала на території сучасної України у прадавній період, заповніть таблицю:

Питання для порівняння	Трипільська культура	Скіфи	Анти
Період розселення на території України			
Знаряддя праці			
Вірування			
Спосіб господарювання			
Колективи, якими проживали			

4. Проаналізуйте запропоновані до теми джерела та літературу. Знайдіть спільні риси між Трипільською та сучасною українською культурами. Відповідь занотуйте у вигляді доповіді.

5. Прочитайте уривок із праці Геродота “Історія” та дайте характеристику суспільної організації скіфів і території їх розселення.

“...18. Якщо перейти Борісфен, ідучи від моря, то спершу буде Гілея(1), а якщо йти ще вище, там живуть скіфи-землероби (2), яких елліни, що живуть

уздовж ріки Гіпанія, називають борисфенітами, а самих себе ті елліни називають ольвіополітами. Отже, ці скіфи-землероби живуть на сході на відстані трьох днів шляху, і до ріки, що називається Пантікап (3), а на півночі на відстані, якщо пливати одинадцять днів, там джерела Борисфена. Далі країна, що над ними, це пустеля великих розмірів. За пустелею мешкають андрофаги(4), які є окремою народністю, яка не належить до скіфів. А далі за ними вже справжня пустеля і, наскільки я знаю, там нема іншого народу.

19. На схід від цих скіфів-землеробів, якщо перейти ріку Пантікап, у тій країні мешкають кочовики також скіфи, які нічого не сіють і не обробляють землі. Вся ця країна позбавлена дерев, за винятком Гілеї. Ці кочовики живуть на схід на відстані чотирнадцяти днів шляху і доходять до річки Герра(1).

20. За Герром простягається країна, що називається царською(1), і скіфи, які в ній живуть, найхоробріші та найчисленніші і вони вважають інших скіфів своїми невільниками. Вони на півдні сягають аж до Таврії, а на схід - до рову, що як я сказав, прокопали народжені від сліпих, і до гавані на Маєтідському озері, що називається Крем-ни. Деякі інші частини їхньої землі доходять до ріки Танаїда (2). Вище на північ від царських скіфів мешкають меланхлайни (3), це вже інша народність, не скіфська. Вище від меланхлайнів, наскільки я знаю, є болота і незалюднена країна.

21. Якщо перейти ріку Танаїд, там уже не Скіфія, але перша її частина належить савроматам(1), які живуть у країні, що починається від затоки Маєтідського озера і простягається на північ на відстань п'ятнадцяти днів шляху, і вся ця країна позбавлена дерев і диких, і культурних. Над ними живуть будіни (2) в країні, що вся заросла різними деревами....”

6. Проведіть паралелі між божествами античних греків та слов'ян. Відповідь дайте у вигляді порівняльної таблиці.

Тестові завдання

1. До прадавньої культури України не належить:

- а) трипільська культура;
- б) зарубинецька культура;
- в) харапська культура;
- г) черняхівська культура.

2. До якого часу належать найдавніші пам'ятки на території сучасної України?

- а) 25 – 15 тис. р. до н. е.;
- б) 5 тис. до н. е.;
- в) 4 – 3 тис. до н. е.;
- г) 1 тис. до н. е. – 1 ст. н. е.

3. В добу неоліту відбулися наступні зміни в розвитку людської культури:

- а) первісні люди перейшли від присвою вального господарства до відтворювального;
- б) освоєна технологія обробки заліза;
- в) люди почали приручати диких тварин;
- г) винайдено гончарне коло.

4. Трипільська культура виникла в добу:

- а) палеоліту;
- б) неоліту;
- в) мезоліту;
- г) в пізню античну епоху.

5. На пізньому етапі трипільської культури в гончарстві домінує орнамент:

- а) рослинний;
- б) шнуровий;
- в) тваринний;
- г) геометричний.

6. Формування класових суспільств на території сучасної України розпочалося:

- а) в трипільську епоху;
- б) в кіммерійсько-скіфську добу;
- в) в давньоруську добу;
- г) в пізню античну епоху.

7. Про які кочові племена степової зони сучасної України залишив згадку Гомер в "Одіссей"?

- а) скіфи;
- б) кіммерійці;
- в) сармати;
- г) печеніги.

8. Основу господарської діяльності скіфів становило:

- а) землеробство;
- б) збиральництво;
- в) скотарство;
- г) землеробство та збиральництво.

9. Основою скіфського мистецтва був:

- а) антропоморфний стиль;
- б) рослинний стиль;
- в) звіриний стиль;
- г) геометричний стиль.

10. До античних полісів Північного Причорномор'я не належить:

- а) Ольвія;
- б) Пантікапей;
- в) Візантіум;
- г) Херсонес.

11. Анти – це племена:

- а) дністровської культури;
- б) ямної культури;
- в) черняхівської культури;
- г) культури шнурової кераміки.

12. Яким роком датується остання згадка про анти в письмових джерелах?

- а) 562 р.;
- б) 602 р.;

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 3. КУЛЬТУРА КИЇВСЬКОЇ РУСІ ТА ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ (X – XIV СТ.)

План

1. Особливості культурного розвитку Київської Русі. Вплив християнства на розвиток давньої культури.

2. Культура Київської Русі як синтез автохтонного язичництва та візантійського християнства.

2.1. Мова, писемність, освіта, наукові знання та література.

2.2. Містобудування та архітектура.

2.3. Скульптура, живопис та декоративно-прикладне мистецтво.

2.4. Музичне мистецтво.

3. Культурні здобутки Галицько-Волинського князівства.

Основні поняття: кирилиця, глаголиця, апокриф, патерик, дитинець, фрески, чернь, скань, зернь.

Список рекомендованих джерел та літератури: [4, 5, 8, 9, 15, 17, 20].

Короткі теоретичні відомості